ISSN: 2181-4341, IMPACT FACTOR (RESEARCH BIB) – 9.145, SJIF – 5,431

Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich

Psixologiya fanlari falsafa doktori (PhD)

University of Business and Science

Pedagogika va psixologiya kafedrasi

BO‘LAJAK PEDAGOGLARNING KASBIY ADAPTATSIYASINI TA’MINLASHDA TASHKILIY-PEDAGOGIK YONDASHUVLARNI TAKOMILLASHTIRISH METODIKASI

Annotatsiya

Ushbu maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy muhitga moslashuvini ta’minlashning tashkiliy-pedagogik asoslarini takomillashtirish metodikasi yoritib berilgan. Tadqiqot davomida kasbiy adaptatsiyaning nazariy jihatlari, uni amalga oshirishga xizmat qiluvchi tashkiliy-pedagogik sharoitlar, metodik yondashuvlar hamda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ahamiyati tahlil etildi. Shuningdek, bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini kuchaytirish va ularni pedagogik faoliyatga samarali integratsiyalashga xizmat qiluvchi model ishlab chiqildi. Tadqiqot natijalari taklif etilgan metodikaning amaliy samaradorligini tasdiqlaydi.

Kalit so‘zlar

bo‘lajak o‘qituvchi, kasbiy adaptatsiya, kasbiy muhit, pedagogik faoliyat, tashkiliy-pedagogik sharoitlar, metodika, kompetensiya, refleksiya.

Kirish. Zamonaviy ta’lim tizimida bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash jarayoni faqat nazariy bilimlarni egallash bilangina cheklanmay, ularni real pedagogik muhitga moslashtirish bilan ham uzviy bog‘liqdir. Ta’lim sohasida amalga oshirilayotgan islohotlar, o‘qituvchilik kasbiga qo‘yilayotgan yangicha talablar hamda pedagogik jarayonning tobora murakkablashib borayotgani kelajak pedagoglarning kasbiy muhitga moslashuvini muhim masalaga aylantirmoqda.

Kasbiy moslashuv shaxsning kasbiy faoliyatga kirib borishi, ijtimoiy munosabatlar tizimiga qo‘shilishi hamda ta’lim muassasasining tashkiliy madaniyatini o‘zlashtirish jarayoni sifatida namoyon bo‘ladi. Mazkur jarayon o‘qituvchining kasbiy o‘zini anglashini rivojlantirish, pedagogik kompetensiyalarni shakllantirish, kommunikativ qobiliyatlarni mustahkamlash va refleksiv madaniyatni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi.

Hozirgi vaqtda pedagog kadrlar tayyorlash tizimida amaliy tayyorgarlikni kuchaytirish, o‘quv jarayonini kasbiy muhit bilan uyg‘unlashtirish, mentorlik hamda refleksiv ta’lim mexanizmlarini joriy etishga bo‘lgan ehtiyoj ortib bormoqda. Shu bois bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy muhitga moslashuvini ta’minlashning tashkiliy-pedagogik asoslarini ilmiy jihatdan asoslash va uning metodikasini takomillashtirish muhim ilmiy hamda amaliy ahamiyat kasb etadi.

Adabiyotlar tahlili. O‘zbekistonlik pedagog olimlar bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyatga tayyorlash, ularning pedagogik kompetensiyalarini rivojlantirish hamda kasbiy moslashuv muammolarini keng ko‘lamda tadqiq etib kelmoqdalar. Jumladan, N. Muslimov, B. Xodjaev, R.

Ishmuhamedov, A. Abduqodirovlarning ilmiy ishlarida pedagogik ta’limni modernizatsiya qilish, kompetensiyaviy yondashuv asosida o‘qituvchilarni tayyorlash masalalari yoritilgan. Ushbu tadqiqotlarda kasbiy moslashuv pedagogik tayyorgarlikning muhim tarkibiy bosqichi sifatida talqin qilinadi.

Shuningdek, M. Quronov, S. Turg‘unov, O. Tolipovlarning ilmiy izlanishlarida pedagogik mahoratni shakllantirish, kasbiy refleksiya va innovatsion ta’lim texnologiyalarining o‘qituvchi tayyorlash jarayonidagi ahamiyati asoslab berilgan. Mazkur tadqiqotlarda kasbiy moslashuvning ijtimoiy-pedagogik omillari, o‘qituvchining kasbiy identifikatsiyasi hamda shaxsiy rivojlanish jarayonlari yetakchi yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqiladi.

Xorijiy olimlar o‘qituvchilarni kasbiy muhitga moslashtirish jarayonini professional rivojlanish, ijtimoiylashuv va refleksiv amaliyot bilan uzviy bog‘liq holda tahlil qiladilar. J. Dewey, D. Schön, L. Shulman, A. Hargreaves, M. Fullanlarning ilmiy qarashlarida o‘qituvchining kasbiy rivojlanishi uzluksiz va dinamik jarayon sifatida talqin etiladi. Ular refleksiya, tajriba asosida o‘qitish hamda faoliyatga yo‘naltirilgan metodlarning samaradorligini asoslab berganlar.

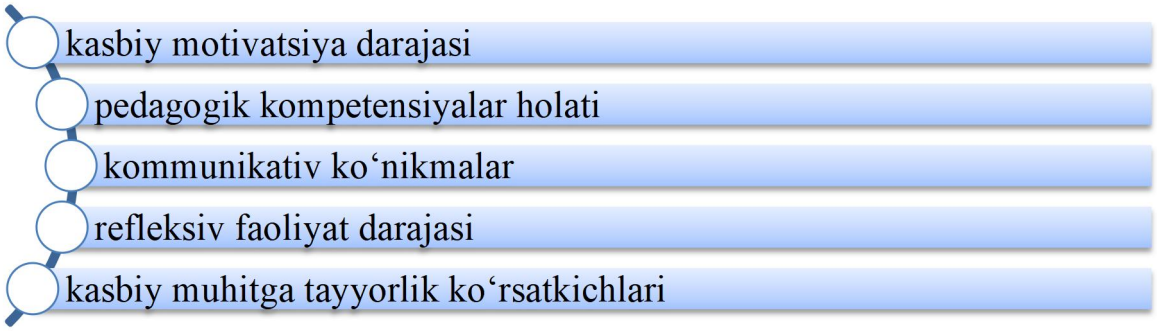
Vygotsky, Bandura, Kolb kabi olimlarning nazariy konsepsiyalarida kasbiy moslashuv ijtimoiy o‘rganish, tajribaga asoslangan ta’lim va hamkorlik faoliyati orqali amalga oshishi ta’kidlanadi. Xorijiy tadqiqotlar o‘qituvchilarni kasbiy muhitga moslashtirishda mentorlik tizimi, professional hamjamiyatlar va refleksiv amaliyotlarning muhim o‘rin tutishini ko‘rsatadi.

Rossiya hamda boshqa MDH davlatlari olimlari kasbiy moslashuvni pedagogik faoliyatga kirishish jarayonining muhim bosqichi sifatida o‘rganadilar. A. Markova, E. Zeer, V. Slastenin, I. Zimnyaya, N. Kuzmina tadqiqotlarida o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasi, pedagogik faoliyatga tayyorgarligi va moslashuv jarayoni psixologik-pedagogik nuqtayi nazardan tahlil etilgan. Ularning ilmiy qarashlariga ko‘ra, kasbiy moslashuv quyidagi tarkibiy komponentlardan iborat: motivatsion, kognitiv, faoliyatli va refleksiv. Shuningdek, MDH olimlari o‘qituvchining kasbiy shakllanishi ta’lim jarayonida bosqichma-bosqich amalga oshishini ta’kidlaydilar.

Muhokama va tahlil. Tadqiqot natijalari bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy muhitga moslashuvi bir qator tashkiliy-pedagogik omillar bilan chambarchas bog‘liq ekanligini ko‘rsatdi. Xususan, pedagogik amaliyot, mentorlik faoliyati, refleksiv yondashuv hamda interfaol metodlardan foydalanish ushbu jarayonning samaradorligini ta’minlovchi muhim omillar sifatida namoyon bo‘ldi.

Empirik tadqiqot uch asosiy bosqich asosida tashkil etildi:

1. Diagnostik bosqich. Mazkur bosqichda bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy moslashuv darajasi aniqlashtirildi.

1-rasm. Diagnostika amalga oshirilgan yo‘nalishlar.

Ushbu jarayonda so‘rovnomalar, psixologik-pedagogik testlar, kuzatuv hamda suhbat metodlaridan foydalanildi.

2. Shakllantiruvchi bosqich. Bu bosqichda ishlab chiqilgan metodika asosida bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy moslashuvini rivojlantirishga qaratilgan amaliy ishlar amalga oshirildi. Jumladan:

pedagogik treninglar tashkil etildi;

mentorlik mashg‘ulotlari yo‘lga qo‘yildi;

interfaol metodlar asosida darslar olib borildi;

pedagogik vaziyatlar tahlil qilindi;

refleksiv mashg‘ulotlar o‘tkazildi;

amaliyot bilan integratsiyalashgan seminarlar tashkil etildi.

Mazkur bosqichda talabalar kasbiy faoliyatga yaqinlashtirilgan sharoitda ishlash imkoniyatiga ega bo‘lib, ularning pedagogik tajribasi, mustaqil qaror qabul qilish ko‘nikmalari hamda kasbiy o‘zini anglash darajasi rivojlantirildi.

1-jadval. Kasbiy moslashuvga ta’sir etuvchi omillar

Omillar	**Ta’sir darajasi**	**Natija**
Pedagogik amaliyot	yuqori	kasbiy ko‘nikmalar shakllanadi
Mentorlik tizimi	yuqori	moslashuv tezlashadi
Refleksiv faoliyat	o‘rta	o‘z-o‘zini anglash rivojlanadi
Interfaol metodlar	yuqori	kommunikativ kompetensiya oshadi
Psixologik qo‘llab-quvvatlash	o‘rta	stress kamayadi

Bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy muhitga moslashtirishning tashkiliy-pedagogik asoslarini takomillashtirish bo‘yicha olib borilgan tadqiqot empirik yondashuv asosida amalga oshirildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini amaliy jihatdan aniqlash va uning pedagogik ta’lim jarayoniga ta’sirini baholashdan iborat bo‘ldi.

2-jadval. Tajriba-sinov natijalari (diagnostik va yakuniy bosqich)

Ko‘rsatkichlar	**Boshlang‘ich holat (%)**	**Yakuniy holat (%)**
Kasbiy motivatsiya	48	72
Pedagogik kompetensiya	52	78
Kommunikativ ko‘nikmalar	46	74
Kasbiy refleksiya	41	69

Natijalar shuni ko‘rsatdiki, metodika asosida tashkil etilgan ta’lim jarayonida talabalar:

pedagogik faoliyatga nisbatan ijobiy munosabat shakllantirdi;

kasbiy motivatsiya darajasi oshdi;

pedagogik muammolarni hal qilish ko‘nikmalari rivojlandi;

ijtimoiylashuv jarayoni tezlashdi.

Mentorlik tizimi va pedagogik amaliyot eng samarali omillar sifatida namoyon bo‘ldi. Refleksiv mashg‘ulotlar esa talabalar o‘z faoliyatini tahlil qilish qobiliyatini sezilarli oshirdi.

Xulosa va tavsiyalar. Mazkur tadqiqot bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy muhitga moslashtirishning tashkiliy-pedagogik asoslarini takomillashtirish zamonaviy pedagogik ta’limning eng muhim va dolzarb yo‘nalishlaridan biri ekanligini ilmiy-nazariy hamda empirik jihatdan asoslab berdi. Ta’lim tizimidagi modernizatsiya jarayonlari, o‘qituvchilik kasbiga qo‘yilayotgan yangi talablar va pedagogik faoliyatning murakkablashuvi bo‘lajak pedagoglarning kasbiy tayyorgarligi bilan bir qatorda ularning real professional muhitga moslashuvini ham tizimli tashkil etishni taqozo etadi.

Tadqiqot davomida kasbiy moslashuv jarayoni o‘qituvchining kasbiy shakllanishi, ijtimoiylashuvi, pedagogik kompetensiyalarining rivojlanishi hamda professional identifikatsiyasining tarkibiy qismi sifatida talqin qilindi. Nazariy tahlillar shuni ko‘rsatdiki, kasbiy moslashuv pedagogik ta’limning yakuniy natijasi emas, balki uzluksiz va bosqichma-bosqich amalga oshadigan jarayon hisoblanadi.

Empirik tadqiqot natijalari esa ishlab chiqilgan metodikaning samaradorligini amaliy jihatdan tasdiqladi. Tajriba guruhidagi talabalar kasbiy motivatsiya, pedagogik kompetensiya, refleksiv faoliyat va kommunikativ ko‘nikmalar bo‘yicha nazorat guruhiga nisbatan yuqori natijalarga erishdi. Bu esa tashkiliy-pedagogik mexanizmlar asosida tashkil etilgan ta’lim jarayoni kasbiy moslashuvni sezilarli darajada tezlashtirishini ko‘rsatadi.

Tadqiqot natijalariga tayangan holda quyidagi umumiy xulosalarga kelindi:

kasbiy moslashuv bo‘lajak o‘qituvchining pedagogik faoliyatga tayyorgarligini belgilovchi asosiy omillardan biridir;

pedagogik ta’lim jarayonida nazariya va amaliyot integratsiyasi moslashuv samaradorligini oshiradi;

mentorlik, refleksiv faoliyat va amaliy mashg‘ulotlar kasbiy moslashuvning eng samarali mexanizmlari hisoblanadi;

shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va faoliyatga asoslangan yondashuvlar kasbiy moslashuvni ta’minlashda muhim metodologik asos bo‘lib xizmat qiladi;

bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy o‘zini anglash darajasi ularning professional muhitga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga bevosita ta’sir ko‘rsatadi;

ishlab chiqilgan metodika pedagogik ta’lim tizimiga joriy etilganda o‘qituvchilar tayyorlash sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy muhitga moslashtirishning tashkiliy-pedagogik asoslarini takomillashtirish pedagogik ta’lim samaradorligini oshirish, pedagogik faoliyatga tayyor kadrlarni shakllantirish va ta’lim tizimining barqaror rivojlanishini ta’minlashda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Fayzullayev, M., & Dexqonov, T. (2025). OILA PSIXOLOGIYASI: FARZAND TARBIYASIDA EMOTSIONAL INTELLEKTNING AHAMIYATI. *Молодые ученые*, *3*(24), 98-101.
2. Fayzullayev, M., Xamraqulov, M., & Lutfiddinov, M. (2025). O ‘SMIRLIK DAVRIDA KOGNITIV RIVOJLANISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. *Наука и технология в современном мире*, *4*(17), 22-25.
3. Mirzamurodovich, F. M. (2025). PSYCHOLOGICAL LITERACY IN ADOLESCENTS AS A FACTOR OF SOCIALIZATION. *SHOKH LIBRARY*, *1*(12).
4. Mirzamurodovich, F. M. (2024, October). O ‘SMIRLARDA PSIXOLOGIK SAVODXONLIKNI ANIQLASHDA KORRELATSION TAHLIL. In *Russian-Uzbekistan Conference* (Vol. 1, No. 1).
5. Fayzullayev, M. M. (2023). PSYCHOLOGICAL LITERACY AND ITS ASSESMENT OF IN YOUTH. *Educational Research in Universal Sciences*, *2*(6), 170-172.
6. Mirzamurodovich, F. M. (2023). CONCEPTS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF PSYCHOLOGICAL LITERACY IN CONTINUOUS EDUCATION. *Horizon: Journal of Humanity and Artificial Intelligence*, *2*(5), 495-497.
7. Fayzullayev, M. (2023). O ‘SMIRLARDA PSIXOLOGIK SAVODXONLIK KONSTRUKSIYALARI. *Академические исследования в современной науке*, *2*(19), 129-133.
8. Fayzullayev, M. (2024). INTRODUCING PSYCHOLOGICAL LITERACY. *Академические исследования в современной науке*, *3*(22), 32-35.
9. Fayzullayev, M. M. (2022). DISCRIMINATION IS A VIOLATION OF HUMAN RIGHTS AND IS A PROBLEM FOR STUDENTS, ESPECIALLY IN TIMES OF PSYCHOLOGICAL CHANGE. *INTERNATIONAL CONFERENCE ON LEARNING AND TEACHING*, *1*(4), 429-431.
10. Fayzullayev, M. ., Xamraqulov, M., & Lutfiddinov , M. (2025). O‘SMIRLIK DAVRIDA KOGNITIV RIVOJLANISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. Наука и технология в современном мире, 4(17), 22–25. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/zdift/article/view/113440
11. Nortoji Jumaevich Eshnev, & Mirzaodil Mirzamurodovich Fayzullayev (2021). DISCRIMINATION IN EDUCATION. Academic research in educational sciences, 2 (CSPI conference 1), 550-553.
12. Fayzullayev , M. (2025). PSIXOLOGIK MASLAHAT VA KOUCHING FANINING HOZIRGI KUNDAGI O‘RNI VA DOLZARBLIGI. Наука и инновация, 3(24), 175–178. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/scin/article/view/113397
13. Fayzullayev, M. ., Xamraqulov, M., & Lutfiddinov , M. (2025). O‘SMIRLIK DAVRIDA KOGNITIV RIVOJLANISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. Наука и технология в современном мире, 4(17), 22–25. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/zdift/article/view/113440
14. Fayzullayev, M. ., Xamraqulov, M., & Lutfiddinov , M. (2025). O‘SMIRLIK DAVRIDA KOGNITIV RIVOJLANISHGA TA’SIR ETUVCHI OMILLAR. Наука и технология в современном мире, 4(17), 22–25. извлечено от https://inlibrary.uz/index.php/zdift/article/view/113440
15. Психологические факторы, определяющие развитие психологической грамотности в подростковом возрасте. (Файзуллаев Мирзаодил Мирзамуродович, пер.). (2025). Партнерские конференции Международного научного журнала Research Focus, 1(1), 243-249. https://refocus-conferences.uz/index.php/PCISJRF/article/view/321

16. Eshnev, N. J., & Fayzullayev, M. M. (2021). DISCRIMINATION IN EDUCATION. *Academic research in educational sciences*, *2*(CSPI conference 1), 550-553.
17. Fayzullayev Mirzaodil Mirzamurodovich. (2026). STRESS RESILIENCE AS A PERSONAL DETERMINANT OF PSYCHOLOGICAL LITERACY. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 13(01), 348–354. Retrieved from https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/4753
18. Fayzullaev Mirzaodil Mirzamurodovich. (2026). STRESS TOLERANCE IS A PERSONAL FACTOR THAT DETERMINES THE LEVEL OF PSYCHOLOGICAL LITERACY. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 13(01), 375–381. Retrieved from https://www.ijmrd.in/index.php/imjrd/article/view/4760
19. Mirzamurodovich, F. M. (2026). Teacher at the Department World Languages of Kokand University. *Shokh Articles Library*, *1*(1), 348-354.
20. Mirzamurodovich, F. M. (2026). O ‘SMIRLARDA PSIXOLOGIK SAVODXONLIK SHAKLLANISHINING MOTIVATSION OMILLARI VA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK MEXANIZMLARI. *SHOKH LIBRARY*, *1*(1).